

St. Margaret en de draak

In haar niet aflatende strijd tegen alles waarin zij een mogelijke bedreiging zag voor de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid, de vrije markt en de Britse soevereiniteit heeft Margaret Thatcher uiteindelijk het onderspit gedolven. Voor- en tegenstanders zullen moeten erkennen dat met haar een staatsvrouw van buitengewone allure van het politieke toneel verdwijnt. In de elf jaar van haar politieke leiderschap heeft zij een onuitwisbaar stempel gedrukt op de Britse economie, de Europese Gemeenschap en het westerse bondgenootschap. Maar haar autoritaire stijl en haar moed die doorsloeg naar halsstarrigheid werden uiteindelijk ook haar medestanders te veel.

De draak waar Thatcher tegen vocht, had vele koppen: het socialisme, het communisme, de bureaucratie, de machtige vakbonden, de hoge belastingen, het tekort op de begroting, de staatsbedrijven, het Europese landbouwbeleid, het EMS en de Europese besluitvorming in het algemeen. In haar strijd boekte zij een imposante reeks overwinningen: Labour werd weggevaagd, de vakbonden beten in het stof, de Europese Commissie gaf haar haar geld terug, de belastingen gingen omlaag, de begroting werd sluitend gemaakt, staatsondernemingen werden geprivatiseerd, de marktwerking werd hersteld, de Britse industrie werd weer concurrerend, de Argentijnse generaals werden verjaagd. Dat daarvoor vaak een buitensporige prijs werd betaald, bracht Thatcher geen moment aan het twijfelen. Het zoeken naar compromissen beschouwde zij als verloren tijd. Wie vraagtekens plaatste was in haar ogen een lafaard.

Toen Thatcher in 1979 aantrad, verkeerde de Britse economie in een verregaande staat van wanorde. De inflatie bedroeg 15%, de rente was nog hoger, de productiviteit in de Britse industrie lag 30-40% onder die van de concurrenten. Het eerste doel van Thatcher was de inflatie onder controle te krijgen. Daartoe voerde zij een strak monetaristisch beleid. Tegelijkertijd schafte zij de valutabeperkingen af en liet de koers van het pond vrij. Aanvankelijk faalde dit beleid volledig. De beperking van de geldgroei leidde slechts een zeer diepe recessie in. De hoge rente en het dure pond kostten tal van bedrijven de kop. De werkloosheid schoot omhoog van 5% in 1979 naar 14% in 1985. De levensstandaard daalde schrikbarend.

Thatcher legde de schuld van de hoge werkloosheid en de slechte prestaties van de Britse economie geheel bij de vakbonden. Zij stuwden de lonen op onverantwoorde wijze omhoog en belemmerden de economische vernieuwing. Na heftige stakingen waarvoor zij geen duimbreed week, met als hoogtepunt de anderhalf jaar durende, bloedige mijnwerkersstaking in 1984-1985 wist zij de macht van de vakbonden te breken en hen aan wettelijke maatregelen te onderwerpen. Tot opluchting van zeer velen, ook onder de werkende bevolking.

Tegelijkertijd voerde Thatcher haar ideologische strijd om de rol van de overheid in de economie terug te dringen ten einde ruimte te maken voor individuele verantwoordelijkheid en particulier initiatief. De belastingen werden verlaagd, staatsbedrijven geprivatiseerd, collectieve voorzieningen ontmanteld. De kleine man kon tegen gunstige voorwaarden aandelen kopen van geprivatiseerde staatsbedrijven. Woningen van lokale woningcorporaties werden op grote schaal aan de bewoners verkocht. Het beleid had opmerkelijke resultaten. De overheidsbestedingen daalden als percentage van het nationaal inkomen van 43% in 1979 naar 38% in 1988. Het toptarief van de inkomstenbelasting werd teruggebracht naar 40%, het begrotingstekort verdween en logge staatsbedrijven werden ontmanteld. Maar opnieuw was de prijs zeer hoog. De vermindering van de overheidsbestedingen ging gepaard met een ernstige aantasting van de publieke voor-

zeningen. De kwaliteit van onderwijs en infrastructuur leed zwaar onder de bezuinigingen. De tegenstellingen tussen arm en rijk namen grote proporties aan. In de verloederde stadswijken van de oude industriesteden braken rellen uit onder degenen voor wie het Thatcherisme geen enkel uitzicht bood.

De belastingverlagingen en het herstel van de marktwerking leidden tussen 1986 en 1988 tot een opmerkelijke opleving van de Britse economie. Er leek zich een economisch wonder te voltrekken. De productie per werkende schoot omhoog, de economische groei bereikte Japanse percentages. Maar het ging te goed om lang te duren. Steeds duidelijker raakte de Britse economie in een situatie van oververhitting. De lopende rekening verslechterde, de inflatie liep weer op tot dubbele cijfers. En nu, bij het aftreden van Thatcher, staat Engeland weer aan de vooravond van een recessie, precies zoals elf jaar geleden toen zij aantrad.

In het proces naar Europese eenwording openbaarde Thatcher zich als een notoire dwarsligger. Haar eis tot compensatie voor de Britse bijdragen aan het EG-landbouwbeleid – "I want my money back" – leidde tot hevige frustraties bij de overige lidstaten en blokkeerde jarenlang de voortgang van de besluitvorming. Ook op andere terreinen, zoals de toetreding van het pond tot het EMS en de ontwikkeling naar een Economische en Monetaire Unie, was Thatcher een blok aan het been. Zij voelde er niets voor om bevoegdheden over te dragen aan ongekoken, niet democratisch gecontroleerde Europese instellingen en aarzelde niet daartegen eng-nationalistische, anti-Europese sentimenten in stelling te brengen. Toch is het beeld van Thatcher als de belichaming van de anti-Europese gezindheid niet helemaal terecht. Bij het afschaffen van nationale belemmeringen voor de totstandkoming van de interne markt loopt Engeland voorop. En de bezwaren die Thatcher verwoordde tegen de Europese bureaucratie en de wijze van besluitvorming leefden ook bij anderen. De indringende wijze waarop zij die bezwaren naar voren bracht, bood anderen de mogelijkheid zich achter haar rug te verschuilen.

In haar pogingen om ook op lokaal niveau de overheid te hervormen, faalde Thatcher jammerlijk. Het tegen alle adviezen in doordrijven van de 'poll tax' heeft vele nagels aan haar politieke doodkist toegevoegd. Het tekende haar eigenzinnigheid en volstreekte ongevoeligheid voor vraagstukken die te maken hadden met rechtvaardige verdeling. Nu ook haar macro-economische beleid mislukt lijkt en zij zich op het punt van Europa volstrekt heeft geïsoleerd, achtten ook haar getrouwen de tijd rijp voor een nieuw gezicht.

Hoe de geschiedenis over het tijdperk-Thatcher zal oordelen, is nog niet te zeggen. Onmiskenbaar is de Britse economie onder haar leiding dynamischer en slagvaardiger geworden, maar de inflatie is niet blijvend bedwongen en een recessie is op komst. Dat zij de onevenredige macht van de vakbeweging heeft doorbroken is een zegen voor het land, maar het vinden van een goede balans tussen de loon- en de arbeidsproductiviteitsontwikkeling is in de Britse arbeidsverhoudingen bepaald nog geen vanzelfsprekendheid. De collectieve sector is gesaneerd, maar parallel daarmee zijn de sociale spanningen opgelopen en is de kloof tussen arm en rijk verdiept. Met haar ongenueanceerde stellingname tegen Europa heeft zij de Britse belangen geen goed gedaan.

Margaret Thatcher heeft in haar heilige strijd de draak een aantal gevoelige nederlagen toegebracht. Maar door haar nietsontziende strijdwijze heeft zij ook wonden geslagen waaruit nieuwe koppen kunnen opsteken.

L. van der Geest